

En frihetsberövad har rätt att ha kontakt med en försvarare som är utsedd i en annan brottsutredning än den som frihetsberövandet avser

Beslutet i korthet: En advokat som var offentlig försvarare för en frihetsberövad person sökte under en helgkväll kontakt med klienten per telefon. Frihetsberövandet avsåg en annan brottsutredning än den som försvararen var utsedd i. Åklagaren tillät inte kontakten, om inte försvararen förklarade vad samtalet skulle avse.

JO uttalar att en frihetsberövads ovillkorliga rätt till kontakt med sin försvarare måste gälla även en försvarare som är utsedd i en annan brottsutredning än den som frihetsberövandet avser. Med hänsyn till den stränga konfidentialitet som gäller för kontakter mellan en misstänkt som är frihetsberövad och hans eller hennes försvarare uttalar JO vidare att en försvarare inte kan åläggas att berätta något om vad kontakten ska avse.

Det fanns därför inte rättsliga förutsättningar att neka kontakten mellan försvararen och hans klient eller att fråga vad kontakten skulle avse. Däremot hade det varit godtagbart att göra överväganden om det vid tidpunkten fanns praktiska förutsättningar för kontakten.

Vid bedömningen av åklagarens agerande väger JO in att det i författning inte funnits någon tydlig reglering av hur situationen skulle hanteras. Vidare beaktar JO att utredningen inte ger stöd för att kontakten ovillkorligen skulle ha ägt rum den aktuella kvällen eller att det finns anledning att anta att den uteblivna kontakten skulle ha begränsat den frihetsberövades möjligheter att förbereda sitt försvar. JO anser dock att åklagaren inte borde ha försökt utröna vad kontakten skulle avse.

Anmälan

I en anmälan som kom in till JO den 22 september 2020 förde advokaten AA fram klagomål mot Åklagarmyndigheten och en åklagare där. Klagomålet gällde att han hade nekats att tala med sin frihetsberövade klient. Av anmälan framgick i huvudsak följande.

AA var förordnad som offentlig försvarare för BB i ett mål vid Stockholms tingsrätt. BB befann sig på arresten i Jönköping på grund av en brottsmisstanke i en annan utredning. När AA sökte telefonkontakt med BB på arresten lämnade polisen honom besked om att åklagaren hade beslutat att han inte fick kontakta

BB om han inte kunde motivera varför samtalet var nödvändigt. Han fick även besked om att han inte fick tala med sin klient om det ärende som denne var frihetsberövad i.

AA vände sig till åklagaren och ifrågasatte hennes beslut. Åklagaren vidhöll dock sitt ställningstagande. Hon uppgav att hon behövde få klarhet i om han ville tala med BB om det ärende där han var förordnad som offentlig försvarare eller om samtalet avsåg ärendet där BB var frihetsberövad. Vidare uppgav åklagaren att BB:s rättigheter var tillgodosedda genom den försvarare som hade utsetts för honom i det sistnämnda ärendet.

Utredning

Åklagarmyndigheten (vice riksåklagaren CC) yttrade sig den 2 december 2020 efter att upplysningar hämtats in från berörda befattningshavare.

Åklagarmyndigheten lämnade sammanfattningsvis följande redogörelse för handläggningen.

Natten till lördagen den 12 september 2020 greps BB och ytterligare en person av polisen misstänkta för ett grovt brott. BB anhölls senare för brottet. Som särskilda anhållningsskäl angavs att det fanns risk för att BB skulle undanröja bevis eller på något annat sätt försvåra sakens utredning (s.k. kollusionsfara) och att det för brottet inte var föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år. BB belades även med restriktioner.

Tingsrätten utsåg advokaten DD som offentlig försvarare för BB. Förhör hölls därefter med BB i närvaro av DD.

Jourhavande åklagare informerades på söndagseftermiddagen om att AA var förordnad som offentlig försvarare för BB i ett ärende i en annan del av landet. AA hade efter begäran fått tala med BB per telefon, eftersom polisen hade uppfattat att AA var förordnad som försvarare även i det ärende som BB var frihetsberövad i. Efter kontakten begärde BB att få byta försvarare från DD till AA.

Den åklagare som tog över som jouråklagare på söndagskvällen antecknade att AA hade återkommit till polisen och uppgett att han ville ta en ny kontakt med BB. Åklagaren bedömde att det inte framgick något skäl till varför AA – i egenskap av försvarare i ett annat ärende – behövde ha kontakt med BB vid den tidpunkten. Åklagaren framförde till polisen att om AA vidhöll sin begäran ombads han att motivera varför ärendet var så akut. Åklagaren ansåg att kontakten mellan AA och BB skulle prövas som en sedvanlig begäran om lättnad av restriktioner till dess att tingsrätten beslutat i fråga om byte av försvarare.

Av en senare anteckning framgår det att polisen återkopplade till åklagaren att AA var missnöjd med beslutet. Det framgår också att åklagaren, med hänsyn till

utredningsläget och att BB hade en annan förordnad försvarare som han hade rätt att tala med om det aktuella ärendet, inte bedömde frågan som akut. Vidare antecknades det att BB hade begärt att få tala med sin förordnade försvarare, vilket polisen hade framfört till DD.

Åklagarmyndigheten redovisade bl.a. följande synpunkter från den åklagare som hade hanterat begäran från AA.

[Hennes b]egäran om motivering var inte i syfte att begränsa innehållet i advokat AA och BB:s kontakt, utan för att reda ut hur saken skulle hanteras under jourtid. För det fall att den förnyade kontakten mellan advokat AA och BB gällde önskemål om byte av försvarare var det en fråga som skulle överlämnas till tingsrättens prövning. Om advokat AA i stället hade uppgett att han önskade prata med sin klient avseende de ärenden där han var förordnad som försvarare eller lämnat något annat akut skäl hade denna kontakt beviljats eftersom det inte hade funnits skäl att vägra sådan kontakt mellan försvarare och klient. Advokat AA vägrade däremot att lämna någon motivering till att han skulle få prata med BB på nytt.

Mot bakgrund av de omständigheter som i det skedet var kända kring brottet, att det knappt gått tolv timmar sedan anhållandet, att kontakten mellan AA och BB lett till att BB begärt att få byta försvarare angående det anhållna brottet samt advokatens ovilja att lämna någon motivering var min uppfattning att det fanns skäl att iakttä försiktighet i ärendet. Hade BB fått prata med AA i det skedet hade det inte funnits något hinder för BB att prata om det anhållna brottet. Även om sådana lämnade uppgifter torde omfattas av advokatetiken fanns det då ingen lagstadgad förundersökningssekretess som omfattade AA.

Dagen därpå beslutade tingsrätten att tillåta försvararbytet och utsåg AA som offentlig försvarare för BB även i det ärende där denne var frihetsberövad.

Åklagarmyndigheten redovisade sammanfattningsvis följande bedömning.

Bestämmelsen i 21 kap. 9 § rättegångsbalken, om bl.a. en anhållens rätt att träffa sin försvarare, bör tolkas så att den inte omfattar andra försvarare än den som är förordnad av domstol, eller utsedd av den misstänkte själv, i det aktuella ärendet. Vid bedömningen av om någon annan än den offentliga försvararen ändå ska tillåtas ha kontakt med en frihetsberövad blir därför skälen till begäran om kontakt och vem som initierar den av avgörande betydelse.

AA uppgav inte varför han behövde ha kontakt med BB på söndagskvällen. Även om begäran framfördes av en advokat är det förståeligt att åklagaren – i ett ärende om grov brottslighet med en stark kollusionsfara – i ärendets absoluta inledningsskede var försiktig med att tillåta kontakt med någon annan än den som var förordnad som försvarare och därför bedömde att kontakten mellan BB och AA kunde vänta till dagen därpå. BB hade dessutom haft kontakt med AA tidigare under dagen.

Om det inte fanns förutsättningar att, utifrån bestämmelsen i 21 kap. 9 § rättegångsbalken och bestämmelserna i häkteslagen, neka kontakt mellan BB och AA kan det konstateras att även om en frihetsberövad person har rätt att träffa och kommunicera med sin försvarare innebär det inte någon ovillkorlig rätt till kontakt så snart det begärs. Även om åklagaren hade tillåtit kontakten

betyder inte det att den rent faktiskt hade behövt äga rum på söndagskvällen. Oavsett vilket regelverk som var tillämpligt i den aktuella situationen hade kontakten mellan AA och BB kunnat vänta till dagen därpå, när AA också fick sitt förordnande som offentlig försvarare. Det verkar därför inte ha lett till någon rättsförlust för BB.

Rättslig reglering

Rätten för en frihetsberövad att ha kontakt med sin försvarare

En person som misstänks för ett brott har en generell rätt att biträdas av en försvarare för att förbereda och utföra sin talan (se 21 kap. 3 § första stycket rättegångsbalken). Är den misstänkte anhållen eller häktad ska en offentlig försvarare förordnas för honom eller henne om han eller hon begär det (se 21 kap. 3 a § första stycket rättegångsbalken). Rätten till tillgång till försvarare är en del av rätten till en rättvis rättegång enligt artikel 6 i Europakonventionen. Även av EU:s försvarardirektiv följer en rätt att få tillgång till försvarare.

Den som är gripen, anhållen eller häktad har rätt att träffa sin försvarare. Rätten att träffa försvararen är utan undantag för den som har en offentlig försvarare. Detsamma gäller för den som har en privat försvarare som uppfyller de krav som ställs på en offentlig försvarare. (Se 21 kap. 9 § första stycket rättegångsbalken, 3 kap. 1 § andra stycket häkteslagen och artikel 3.3 a i EU:s försvarardirektiv.) Rätten för den frihetsberövade att träffa sin försvarare gäller även om åklagaren har meddelat restriktioner som begränsar den misstänktes kontakter med omvärlden.

JO har uttalat att en offentlig försvarare inte ens kvällstid bör avvisas från ett häkte utan att ha fått träffa sin klient men att det av praktiska skäl, bl.a. tillgången till personal, kan vara rimligt att besök efter ett visst klockslag föränmäls i så god tid att häktet kan disponera sin personal med hänsyn till detta (se bl.a. JO 1983/84 s. 134 och 2013/14 s. 278).

En frihetsberövad får inte vägras att kommunicera elektroniskt – t.ex. genom användande av fast eller mobil telefoni – med sin offentliga försvarare eller med en privat försvarare som uppfyller de krav som ställs på en offentlig försvarare (se 3 kap. 4 § tredje stycket häkteslagen). Rätten för en frihetsberövad att kommunicera elektroniskt med sin försvarare gäller i den utsträckning det lämpligen kan ske, vilket innebär att hänsyn kan tas till de praktiska förutsättningarna för kommunikationen, t.ex. med beaktande av institutionens rutiner och tillgång till kommunikationsutrustning (se 3 kap. 4 § första stycket häkteslagen och prop. 2015/16:187 s. 27).

Det förhållandet att en frihetsberövad har en ovillkorlig rätt att ha kontakt med sin försvarare innebär alltså inte att det i alla lägen är givet att det finns en rätt att omedelbart få kontakten till stånd (se även JO 1960 s. 70).

Konfidentialitet vid kontakterna

Om den misstänkte har rätt att träffa sin försvarare ska det få ske i enrum, det s.k. enrumsprivilegiet (se 21 kap. 9 § andra stycket rättegångsbalken). Elektronisk kommunikation mellan en intagen och hans eller hennes försvarare får inte avlyssnas (se 3 kap. 5 § andra stycket häkteslagen). Dessutom gäller att en försändelse mellan en intagen och hans eller hennes försvarare ska vidarebefordras utan granskning (se 3 kap. 6 § häkteslagen).

Enrumsprivilegiet är av stor betydelse för klienten. Rättigheten är också viktig för att advokaten på bästa sätt ska kunna fullgöra sitt uppdrag. Försvararen får dock inte utnyttja enrumsprivilegiet för att – utan tillstånd från åklagaren – t.ex. förmedla uppgifter från klienten till en utomstående eller för att förmedla uppgifter från en utomstående till klienten, annat än om uppgifterna är uppenbart harmlösa och inte kan leda till att brottsutredningen försvåras. (Se ”Advokaten och alibivittnet” NJA 2021 s. 576 och ”Advokaten och brevväxlingen” NJA 2021 s. 914 med däri gjorda hänvisningar.)

Den rättsliga begränsningen för försvararen att förmedla uppgifter till en utomstående är inte förundersökningssekretessen i sig – en advokat är inte formellt bunden av den – utan att det strider mot god advokatsed. Av 8 kap. 4 § första stycket rättegångsbalken framgår nämligen att en advokat är skyldig att förtiga vad han eller hon får kännedom om i sin yrkesutövning när god advokatsed kräver detta.

Bedömning

En brottsmisstänkts rätt till tillgång till försvarare är en del av rätten till en rättvis rättegång och en central rättssäkerhetsfråga.

En anhållen har en ovillkorlig rätt att träffa och kommunicera elektroniskt med sin offentliga försvarare (se 21 kap. 9 § rättegångsbalken och 3 kap. 4 § tredje stycket häkteslagen). Bestämmelsernas ordalydelse ger dock inget tydligt besked i den fråga som är aktuell här, dvs. om BB hade rätt att ha kontakt med AA innan AA blev förordnad som offentlig försvarare även i den utredning i vilken BB var anhållen.

Mot bakgrund av att det rör sig om grundläggande rättigheter för en frihetsberövad person bör bestämmelserna förstås på så sätt att en anhållens rätt till kontakt också gäller en offentlig försvarare som är förordnad i en annan brottsutredning än den som frihetsberövandet avser. Detsamma måste anses gälla i fråga om en försvarare som den misstänkte har utsett om försvararen uppfyller kraven för en offentlig försvarare (jfr 21 kap. 5 § första stycket rättegångsbalken).

De stränga krav på konfidentialitet som gäller för kontakter mellan en misstänkt som är frihetsberövad och hans eller hennes försvarare innebär vidare att en försvarare inte kan åläggas att berätta något om vad en kontakt med klienten ska avse.

Sammanfattningsvis har det alltså inte funnits rättsliga förutsättningar att neka BB att ha kontakt med AA och inte heller att fråga AA vad kontakten skulle avse.

I det nu aktuella fallet handlade det om en begäran om kontakt per telefon. I ett sådant fall hade det dock varit godtagbart att göra överväganden om det fanns praktiska förutsättningar för en sådan kontakt på söndagskvällen.

Vid bedömningen av åklagarens agerande väger jag in att det i författning inte funnits någon tydlig reglering av hur situationen skulle hanteras. Vidare beaktar jag att utredningen inte ger stöd för att kontakten ovillkorligen skulle ha ägt rum på söndagskvällen. Det har inte heller kommit fram något som ger anledning att anta att den uteblivna kontakten begränsade möjligheterna för BB att förbereda sitt försvar.

Åklagaren skulle dock inte ha försökt utröna vad kontakten skulle avse.

Med den kritik som ligger i det sagda avslutas ärendet.